Mörk tjáningarfrelsis.
Má ekkert lengur?

Opinn fundur mannréttinda- og ofbeldisvarnarráðs Reykjavíkurborgar

Ráðhúsið, 11. desember 2023

Dr. María Rún Bjarnadóttir, lögfræðingur

Haturstjáning í íslensku samhengi

- Skilgreining
- Inngangur að aðferðafræði dómstóla
- Ekki séríslenskur vandi
- Tilmæli Evrópuráðsins

Engin alþjóðleg óumdeild skilgreining

- UN Strategy and Plan of Action on Hate Speech 2019
  - "any kind of communication in speech, writing or behaviour, that attacks or uses pejorative or discriminatory language with reference to a person or a group on the basis of who they are, in other words, based on their religion, ethnicity, nationality, race, colour, descent, gender or other identity factor."
- Recommendation of the Committee of Ministers to member States on combatting hate speech CM/Rec(2022)16
  - For the purposes of this recommendation, hate speech is understood as all types of expression that incite, promote, spread or justify violence, hatred or discrimination against a person or group of persons, or that denigrates them, by reason of their real or attributed personal characteristics or status such as "race",[2] colour, language, religion, nationality, national or ethnic origin, age, disability, sex, gender identity and sexual orientation.

Lagaramminn

Ákvæðið
Inniheldur
bæði
skilgreiningu
og viðmið
Br. Lilliendahl
gegn Íslandi
(para 33 sbr.
13)

Almenn hegningarlög

- **233. gr. a.** Hver sem opinberlega hæðist að, rógber, smánar eða ógnar manni eða hópi manna með ummælum eða annars konar tjáningu, svo sem með myndum eða táknum, vegna þjóðernisuppruna eða þjóðlegs uppruna, litarháttar, kynþáttar, trúarbragða, fötlunar, kyneinkenna, kynhneigðar eða kynvitundar, eða breiðir slíkt út, skal sæta sektum eða fangelsi allt að 2 árum.
    - Rætur í alþjóðegum skuldbindingum og aukinni réttarvernd hópa.
    - Breytingar 2013 með vísan til álits umboðsmanns Alþingis um fólk með kynáttunarvanda og fullgildingu viðbótarbókunar um tölvuglæpi.
    - Breytingar 2022.

Lög um fjölmiðla

- **27. gr.** *Bann við hatursáróðri og hvatningu til refsiverðrar háttsemi.* [Fjölmiðlum er óheimilt að hvetja til refsiverðrar háttsemi. Einnig er þeim óheimilt að kynda með markvissum hætti undir hatri á grundvelli kynþáttar, kynferðis, kynhneigðar, trúarskoðana.

1. gr.

Eftirfarandi breytingar verða á 70. gr. laganna:

a. Við 1. mgr. bætist nýr töluliður, svohljóðandi: Hvort brotið megi rekja til þjóðernisuppruna eða þjóðlegs uppruna, litarháttar, kynþáttar, trúarbragða, fötlunar, kyneinkenna, kynhneigðar, kynvitundar eða annarra sambærilegra þátta.

b. Við bætist ný málsgrein, svohljóðandi:

Hafi brot verið framið í nærveru barns yngra en 15 ára skal að jafnaði taka það til greina til þyngingar refsingunni.

Brot sem eru mótiveruð af mismununarástæðum

2. gr.

Í stað orðsins „þjóðernis“ í 1. mgr. 180. gr. laganna kemur: þjóðernisuppruna eða þjóðlegs uppruna; og á eftir orðinu „trúarbragða“ í sömu málsgrein kemur: fötlunar, kyneinkenna.

Refsiviðbrögð við mismunun víkkuð

3. gr.

210. gr. a laganna orðast svo:

Hver sem framleiðir, flytur inn, aflar sér eða öðrum, dreifir eða hefur í vörslum sínum myndefni sem sýnir kynferðislega misnotkun á barni eða sýnir barn á kynferðislegan hátt skal sæta sektum eða fangelsi allt að 6 árum. Við mat á grófleika verknaðar skal sérstaklega líta til umfangs brots, hvort það sé framið á kerfisbundinn eða skipulagðan hátt, hvort lífi barns hafi verið stofnað í hættu, hvort barn hafi verið beitt grófu ofbeldi eða hvort barn hafi beðið líkams- eða heilsutjón.

Hver sem skoðar myndefni á netinu eða með annarri upplýsinga- eða fjarskiptatækni sem sýnir kynferðislega misnotkun á barni eða sýnir barn á kynferðislegan hátt skal sæta sömu refsingu og greinir í 1. mgr.

Ákvæði 1. og 2. mgr. gilda ekki um þann sem býr til, skoðar eða hefur í vörslum sínum myndefni sem sýnir barn 15, 16 eða 17 ára á kynferðislegan hátt ef barnið hefur veitt samþykki sitt og báðir aðilar eru á svipuðum aldri og þroskastigi. Ákvæði 1. og 2. mgr. gilda ekki heldur um barn 15, 16 eða 17 ára sem miðlar efni sem sýnir það sjálft.

Hver sem framleiðir, flytur inn, aflar sér eða öðrum, dreifir eða hefur í vörslum sínum myndefni sem sýnir einstaklinga 18 ára og eldri á kynferðislegan hátt, enda séu þeir í hlutverki barns, eða ef líkt er eftir barni í slíku efni þó að það sé ekki raunverulegt, svo sem í teiknimyndum eða öðrum sýndarmyndum, skal sætum sektum eða fangelsi allt að 2 árum.

4. gr.

Á eftir 210. gr. b laganna kemur ný grein, 210. gr. c, svohljóðandi:

Nú hefur sá sem sæta skal refsingu fyrir brot gegn 210. gr. a eða 210. gr. b áður verið sakfelldur fyrir brot gegn þessum greinum, annarri eða báðum, og má þá hækka refsingu svo að bætt sé við hana allt að helmingi hennar.

5. gr.

Í stað orðsins „þjóðernis“ í 233. gr. a laganna kemur: þjóðernisuppruna eða þjóðlegs uppruna; og á eftir orðinu „trúarbragða“ í sömu grein kemur: fötlunar, kyneinkenna.

Fleiri þættir njóta verndar hatursákvæðis

6. gr.

Lög þessi taka þegar gildi.

Tjáning			
Hvatning til þjóðarmorða, stríðsglæpa, hryðjuverka Hatur (alvarlegar birtingarmyndir)	Hatur („hefðbundið“)	Mismunun/fordómar	Rætið/illkvittið/móðgandi

Hefur fengið skoðun dómstóla og MDE

- Lög um rafræn viðskipti
- Dómar Hæstaréttar 14. desember 2017
  - Ákvarðanir MDE um að málin séu ekki tæk til efnismeðferðar
- Ummæli á samfélagsmiðlum
- 2 sakfellingar, 1 sýkna.
- Sekt í ríkissjóð.

- Ábyrgðargrundvöllur haturstjáningar í stjórnarskrá
- Getur færst til fjölmiðils/vefsíðu
  - Nafnlaus ummæli
  - Fjárhagslegur hagsmunir
  - Ekki ráðstafanir

Mismunandi alvarleiki tjáningar fellir hana í mismunandi „verndarflokka“
Tjáning sem nýtur verndar tjáningarfrelsis
Tjáning sem nýtur verndar tjáningarfrelsis, en heimilt er að skerða með vísan til huagsmuna annarra, einka- eða samfélags
Tjáning sem nýtur ekki verndar tjáningarfrelsis
Inngrip í tjáningarfrelsið?
Inntak og samhengi tjáningarinnar (hver, hvað, hvernig, hvers vegna)
Lögmæti skerðingarinnar
Stefnt að lögbundnum markmiði
Nauðsynlegt í lýðræðisþjóðfélagi
Aðferðafræði dómstólsins beitt

Verndarhagsmunir

- ”Það er undirliggjandi forsenda sáttmálans að lýðræðið, sem pólítískt fyrirkomulag um uppruna löggjafarvaldsins hjá borgurunum, sé best til þess fallið að stuðla að virðingu fyrir mannréttindum.” (Spanó, 2015).
- Hins vegar, með vísan til nauðsynjar umburðarlyndis í fjölmenningarsamfélögunum sem byggja á lýðræðisfyrirkomulagi, geti verið nauðsynlegt að tiltekin tjáning sé refsiverð eða jafnvel komið í veg fyrir hana. (Gunduz v Turkey 2003 para 40.)

Hatur, einelti, ögranir og hótanir

Hverju af eftirtöldu hefur þú tekið eftir/upplifað af eigin raun á netinu á síðustu 12 mánuðum? Endurtekin spurning frá 2021

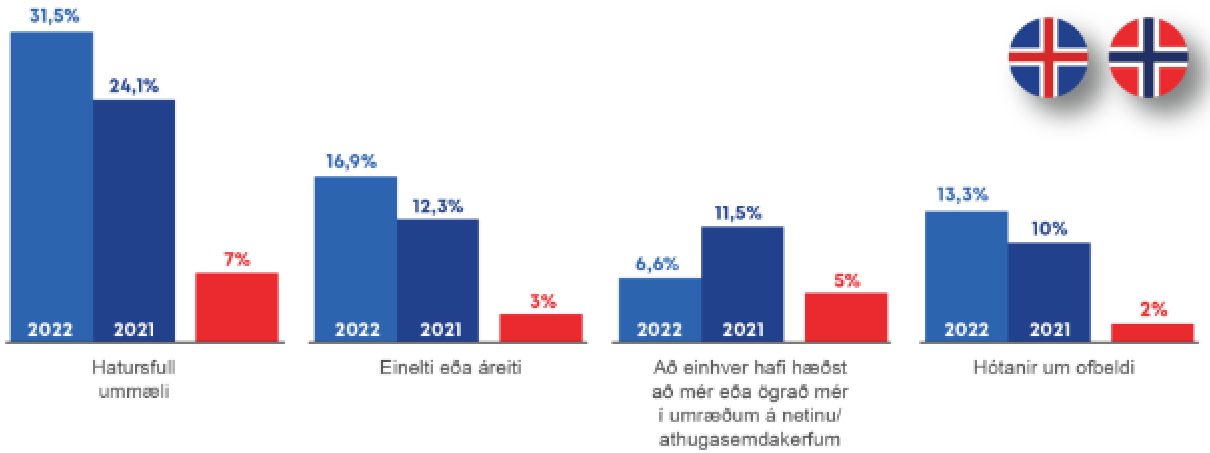

Hatur og tilkynningar til lögreglu

Number of offences 2018-2021 and Jan-Sept 2022:					
	2018	2019	2020	2021	2022 (jan-sept)
Publicly mocks, defames, denigrates or threatens a person or group of persons for their nationality, colour, race, religion, sexual orientation or gender identity (233a)	4	11	14	8	7
In the course of services denied on an equal footing with other on grounds of nationality, colour race, sexual orientation or gender identity (article 180)	0	0	2	0	0

	January to september				
	2018	2019	2020	2021	2022
Hugsanlegur hatursglæpur					
Annað	0	4	1	5	6
Kynhneigð	2	1	0	1	5
Kynvitund	0	1	0	0	1
Trúarbrögð - annað	1	1	0	0	0
Trúarbrögð - gegn gyðingum	0	0	1	1	1
Trúarbrögð - gegn múslimum	0	3	0	0	0
Þjóðernislegur uppruni	4	3	2	10	5
Grand Total	7	13	4	17	18

Ekki séríslenskur vandi

- Aðgerðaráætlanir (Noregur, UK)
- Sérstök löggjöf (Þýskaland)
- Markvissar aðgerðir í forvarnaskyni (Danmörk, UK)
- Fjölbreytt úrræði (UK, Suður-Afríka, Bandaríkin, Holland)
- Fjölþætt ábyrgð (Danmörk)
- Alþjóðleg samvinna (ESB, ÖSE, Evrópuráðið, UN)

Ýmis gögn

- Skýrsla greiningardeildar frá 2008
- Hat och hot på nätet
- Haturstjáning online og opinber umræða (2017)
- Úrræði og aðstoð (SE) brå
- Úrræði og aðstoð (SE) make equal
- International hate studies network
- Hate crime reform – Law Commission (eng)

„Fórnarlömb hatursglæpa kunna að upplifa meiri kvíða, reiði, hræðslu, einangrun, öryggisleysi og þunglyndi. **Hræðslan og kvíðinn sem hatursglæpir kalla fram ná lengra en til viðkomandi fórnarlambs. Hún nær einnig til fjölskyldu hans og þess hóps eða samfélags sem fórnarlambið tilheyrir.** Meðlimum hópsins líður sem brotið hafi verið á þeim auk þess sem þeir eru minntir á að þeir séu varnarlausir og geti orðið fyrir barðinu á samskonar árás.“ (RLS, 2008).

Recommendation CM/Rec(2022)16[1]
of the Committee of Ministers to member States
on combating hate speech
(Adopted by the Committee of Ministers on 20 May 2022
at the 132nd Session of the Committee of Ministers)

- Byggir á stöðlum þegar þegar eru í gildi - Heildstæð nálgun til þess að koma í veg fyrir og berjast gegn haturstjáningu
- ECRI rec. 15
- Dómar MDE
- Tvær stýrinefndir endurspeglar vítt svið
  - Steering Committee on Anti-Discrimination, Diversity and Inclusion (CDADI)
  - Steering Committee on Media and Information Society (CDMSI)
- Þrjú alvarleikastig haturs sem kalla á ólík viðbrögð
  - Refsiverð haturstjáning
  - Ólögleg haturstjáning
  - Lögmæt haturstjáning sem kallar á viðbrögð
    - Andtjáningu og aðrar viðbragðsleiðir
    - Aðgerðir til þess að fóstra fjölmenningarlegt samtal og skilning, m.a. í gegnum fjölmiðla og samfélagsmiðla
    - Viðeigandi menntunar, upplýsingar og vitundarvakninga aðgerða

Nálægðarreglan við túlkun tjáningar

Lykilatriði tilmælanna

- Löggjöf
  - Refsilög
  - Stjórnsýslu/einkamála/skaðabótarlög
  - Stafræn haturstjáning
- Lykilaðilar
  - Opinberir valdhafar/starfsmenn, stjórnmálafólk, kosnir fulltrúar og stjórnmálaflokkar
  - Þjónustuaðilar á netinu (Internet intermediaries)
  - Fjölmiðlar
  - Frjáls félagasamtök
- Vitindarvakning, menntun, þjálfun og notkun and-tjáningar og viðbragða
  - Stjórnvöld, en líka að gera öðrum aðilum kleyft
- Stuðningur fyrir þau sem eru skotmörk haturstjáningar
  - Breið nálgun, megináshersla á viðeigandi úrræði fyrir þolandann
  - Greiða fyrir tilkynningum
- Vöktun og greining á haturstjáningu
  - Gagnasöfnun
  - Tölfræði lögreglu
  - Forsendur þess að viðbrögð eigi stoð í gögnum og taki mið af breytum á borð við aldur og kyn
- Samhæfing á landsvísu og alþjóðleg samvinna

Takk fyrir áheyrnina

mrb@logreglan.is